

LARS SKREFSRUD OG DET NORSKE MISJONSSKAP

av

JOHAN NYHAGEN

Ikke sjelden refereres der, i tale og skrift, til Skrefsruds forhold til Det Norske Misjonsselskap (NMS). Han ble jo som kjent avvist av denne misjon da han i 1862 meldte seg for å bli elev i selskapets skole.

Det har vært hevdet at til tross for denne avvisning var Skrefsruds forhold til NMS gjennom alle år mønstergyldig, og at hans respekt og beundring for NMS var en av årsakene til at han ikke ønsket noen organisasjon i hjemmearbeidet for Santalmisjonen i Norge.¹ Der er uttalelser av Skrefsrud som kan støtte det som her er hevdet, men tar man hensyn til alt materiale som foreligger, må nok denne karakteristikkk modifiseres en del.

Det har stor interesse å få klarlagt, så langt det lar seg gjøre, hvordan forholdet var mellom grunnleggeren av Santalmisjonen og vårt eldste misjonsselskap, helt fra Skrefsrud som ungdom søkte om å bli opptatt på misjonsskolen, til han på sine gamle dager skrev til Lars Dahle og ga uttrykk for at han kunne ønske å overgi hele arbeidet i Santalistan til NMS.²

I denne artikkel skal vi begrense oss til Skrefsruds første kontakt med Stavanger.

Det var i Botsfengslet at Skrefsrud fikk sitt åndelige gjennombrudd. Der fikk han også misjonsskallet, da han leste livshistorien til den kjente svenske misjonær Peter Fjellstedt. Skrefsrud satt i Botsfengslet fra 12. februar 1859 til 12. oktober 1861, altså vel 2½ år. Der er delte meninger om når misjonsskallet først ble levende for ham. Fengselsdirektør Petersen mente det skjedde allerede tidlig i hans fengselsopphold.³ Under alle omstendigheter har han snakket om sitt misjonsskall mens han var der, slik at han fikk tilnavnet «misjonæren». At han har betrodd

seg til Petersen, er en selvfølge. Han refererer senere til Petersen som den han føler seg nærmere knyttet til enn noen andre i Norge.⁴ At han også har snakket med fengselspresten om sine fremtidsplaner, er rimelig. I begynnelsen av 1860 ble den senere kjente Johan Storm Munch⁵ utnevnt til denne stilling. Og kjennskapet til Skrefsrud fra tiden i fengslet, og tilliten han der fikk til ham, har vært med å gjøre Munch til en trofast venn av Santalmisjonen på et tidspunkt da de fleste geistlige i Norge så på den med kritiske og mistenksomme øyne.

Ellers var det nok førstelæreren, cand. theol. C. B. Christophersen,⁶ som sto Skrefsrud nærmest og ble hans fortrolige venn. Han var lærer hele den tid Skrefsrud satt i Botsfengslet, og han var det som sørget for bøker og hjelpemidler til den «i ualminnelig grad lærvillige» fange. Foruten å undervise talte han også ved høymessen noen av søndagene i årets løp.⁷ Det er til Christophersen han vender seg da han forsto det ville bli umulig å komme inn på skolen i Stavanger, og det er også til ham han skriver fra Berlin og forteller at han virkelig er blitt «Missions-Zögling» i Gossner-misjonen.⁸

Men også utenfor fengslets murer var det etterhvert blitt kjent at der var en fange i Botsfengslet som tenkte seg å bli misjonær. Det viser bl. a. et brev skrevet av NMS's daværende sekretær i Kristiania, overlærer J. Elster Bødtker.⁹ I brev datert 10. april 1861¹⁰ skriver han til NMS's sekretær og bestyrer av misjonsskolen i Stavanger, P. Blessing:

«— — Paa Bods-fængslet skal være et Geni af en Gut, som har den mest brændende Lyst til at gaa ud til Zululandet som Assistent. Han lægger sig nu efter Agerdyrkningsredskaber, da Klokkeren Christophersen har sagt ham, at dette kan der i nærmeste Fremtid maaske blive Brug for derude. Er der nogen Sand-synlighed for, at et saadant Subjekt kan antages? — —»

Hva Blessing i detalj har svart på brevet vites ikke, da hans svar ikke finnes i NMS's arkiv, men i en journal for sekretærens privatekspedisjoner¹¹ er det gitt et resymé av svarskrivet som var datert 8. mai 1861:

«Bestyrelsen tør ikke inlade sig med Gutten paa Bodsføngslet, saa meget mindre, som der for Tiden ikke tiltrænges flere Assistenten.»

Det var sekretæren for NMS i Kristiania som førte denne korrespondanse. Formannen på den tid var den kjente prest Sven Brun. Allerede fra fengselstiden har han hatt kjennskap til Skrefsrud og siden fulgt ham med interesse. Han var jo den innenfor NMS som noen år senere tok initiativet til å få Skrefsrud ordinert,¹² og som samtidig tok opp tanken om nærmere samarbeid mellom Santalmisjonen og NMS.

Skrefsrud kom ut av Botsføngslet 12. oktober 1861. Han begynte da, ved siden av sitt arbeid, å virke som legpredikant. Han vakte adskillig oppmerksomhet, men ble, etter de opplysninger hans bror Johannes gir,¹³ sett på som en fantastisk svermer. Selv har Skrefsrud fortalt at han i denne tid reiste en hel del i lag med den kjente haugianer og tidligere legpredikant Elling Eielsen som da var på besøk i Norge.¹⁴ At han har innviet Eielsen i sine planer om å bli misjonær, sier seg selv.

På forsommeren 1862 gjorde han alvor av å henvende seg til Misjonsselskapet i Stavanger. Den 17. juni dro han fra Lillehammer med anbefalingsskrivelse fra pers. kap. Hesselberg,¹⁵ og hadde vel også andre anbefalinger med. Han nevner selv¹⁶ at han hadde slike fra flere prester.

Kjente Skrefsrud, da han dro til Stavanger, til innholdet i brevet av 8. mai 1861 som ovenfor er referert til? Det er ikke usannsynlig. Hans nærmeste venner i Kristiania var snekker M. Pedersen og frue. De var aktive medlemmer av Broderkretsen, og lederen for denne var den kjente vognfabrikant Peder Christensen,¹⁷ som også var medlem av NMS's kretsstyre i Kristiania dengangen. Med denne venneflokk har nok Skrefsrud drøftet saken før han dro til Stavanger.

Når han allikevel tok ut på den lange reisen til Vestlandet for personlig å melde seg, er det et uttrykk for det sterke misjonskall han bar på, og når han ikke nøydde seg med å skrive, så var det vel fordi han gikk med et stille håp om at et nærmere bekjentskap skulle ha sin betydning.

Det er også mulig han hadde kontakter på stedet og visste at han kunne få arbeid der. Eielsen, som han hadde reist sammen med, hadde før han kom østover, i slutten av 1861, virket i Stavanger, og hadde mange venner der. Han kom forøvrig også på besøk til byen i 1862 da Skrefsrud ventet på avgjørelse i saken.¹⁸ Men har Skrefsrud identifisert seg med Eielsens virksomhet der, har det neppe vært noen hjelp for ham til å oppnå det han traktet etter. Eielsen ble flere ganger det året heftig angrepet i stedets avis.¹⁹

I et brev som Skrefsrud skrev til sin far fra Stavanger får vi et innblikk i hvordan han hadde det. Brevet er datert 28. juni 1862.²⁰ Han skriver:

Kjære elskte Fader.

Herren velsigne dig og give din (dig) Barmhjertighed! Jeg maa nu efter mange Dages Forløb tilsende dig igjen min sønlige Hilsen, og sige dig hjærtelig Tak for det Samvær vi igjen fik nyde disse faae Maaneder i Vinter. O, at disse Maaneder ikke maatte have været forgjæves for nogen af os, at vi maatte have nogen Nytte deraf for vor udødelige Aand! I disse faae Linier maa jeg da først underrette dig om, hvordan det staaer til med mig i legemlig Henseende. Jeg er ganske frisk og har de(t) overmaade godt, da jeg nu er i Arbeide hos en Smed, en Christen og der have vi adskilligt Gravørarbeide for os tillige, saa jeg haaber jeg tjener godt her, dog er det ikke paa Fortjeneste jeg herhid er kommen, men forat forberede mig til Missionsgjærningen og behøver da kun saa meget som til Ophold, — og ved siden af mit Arbeid, saa læser jeg; jeg har det nemlig saa hos denne Smed, at jeg kan være fri når jeg vil, saa jeg kommer nok til at læse noget af Dagen. Ogsaa har jeg det meget godt dermed, at jeg ligger paa Missionsskolen om Natten, saa jeg har mit Logi frit der — —

Skrefsrud forteller at Blessing tok godt imot ham, og at han møtte kjærlighet og forståelse. Petersen sier han var ansatt som bud ved skolen.²¹ Det samme gjør Hertel.²² Det vil vel si at han, som takk for fritt losji, gjorde dem noen tjenester igjen.

Det var hos smeden han arbeidde. Skrefsrud graverte signeter og stempelmaskiner, forteller han. Da Nils Chr. Olsen²³ ved begynnelsen av dette århundre holdt en rekke foredrag om San-

talmisjonen i Betania i Stavanger, så han hver kveld på øverste benk en gammel mann. Det viste seg å være smeden som hadde vært Skrefsruds arbeidsgiver. Da Olsen spurte ham nærmere om dette, sa han: «Å, jeg glemmer nok aldri den kvelden da det banket på døren og på mitt ord kom inn en ung mann med en bylt klær under armen.»²⁴

Hvorfor dro det så lenge ut med avgjørelse i spørsmålet? Flere av dem som har skrevet om Skrefsrud, angir som grunn for den lange ventetid at han kom til Stavanger mens skolens kursur var i gang, og at hans ansøking ikke kunne behandles før kurset om tre måneder var slutt. Det synes å være en noe tvilsom begrunnelse. Kurset som da var i gang med 12 elever, begynte i 1859 og ble avsluttet først i 1864.

Men etter det ovenfor siterte brev av 8. mai 1861 var jo saken fra NMS's side allerede avgjort, og det er sannsynlig at Skrefsrud med det samme han ankom er blitt orientert om dette. Når han allikevel ble så pass lenge i Stavanger henger det bl. a. sammen med at han hadde det nødvendige til livets opphold, og dessuten kunne få tid til å studere. Samværet på misjonsskolen ga ham sikkert verdifull orientering i så måte. Og så håpet han vel i det lengste på et positivt resultat. Om han i denne tiden har mottatt brever fra selskapets misjonsmark i Afrika som har influert ham, vites ikke, men selv skrev han til assistentene Carlsen og Ingebretsen.²⁵

Da det dro ut med Skrefsruds opphold i Stavanger spredte ryktet seg i hovedstaden at NMS ville anta ham. I et brev datert 17. september 1862²⁶ skriver J. Elster Bødtker til Blessing:

«— — — Han (Sven Brun) havde nu især det for øie, at et Rygte har fortalt, at man tænkte sig Muligheden af at optage en Bodsfængselsfange paa Missionsskolen for i sin Tid at udsende ham som Missionspræst, noget, som ikke alene Hensyn til vort Missionsselskabs sande Tarv men ogsaa til *Verden* aldeles forbød. Hvor brav et saadant Menneske end blev efter den vanærende Straf, der var ham overgaaet saa maatte han bære dette som et Kors, at han alligevel ikke kunde paa Grund af sin Brøde faa et saadant Ønske opfyldt. Denne Mening vil visselig enhver Anden av os ogsaa tiltræde. — — —»

På dette brev har Blessing svart 8. oktober 1862 uten at vi vet nærmere hva hans brev inneholdt.²⁷

I oktober engang fikk Skrefsrud det definitive avslag fra NMS, men allerede før han fikk det, var han kommet på tanken å reise til Berlin for å søke å komme inn på misjonsskole der, og det henger sikkert sammen med at NMS allerede fra begynnelsen av ikke hadde gitt ham noe håp.

I et brev fra Elster Bødtker til Blessing datert 18. oktober 1862²⁸ skriver denne:

«— — — Med hensyn til Bodsfængselsfangen da har denne skrevet til Christophersen at *De* har raadet ham til denne Reise til Berlin, hvor hans Vita var ukjent, for at han paa denne Maade kunde blive Missionspræst, saasom *De* ikke engang ansaa det rigtigt, at han udgik fra oss som *Assistent*, da hans Hu staar til at blive Missionspræst og denne Lyst kunde blive ham til en Snare om han udsendtes blot som *Assistent*. Vi kan ikke tro at han har opfattet Deres Mening rigtigt da her jo vilde komme til at stikke en pia fraus under, og han selv ikke i *Udlandet* kan blive de 2½ Aar kvit, han var paa Bodsfængslet. Saa meget mere pligter jeg at gjøre Dem denne Meddelelse, som Vognfabrikant Christensen omtalte Sagen i Kredsbestyrelsens Møde. — — —»

Svaret på dette brevet er datert 25. oktober, men finnes ikke i NMS's arkiv. Resyméet i protokollen for utsendte brever sier at Blessing har redegjort for Skrefsruds misforståelse.

Den 6. november reiste Skrefsrud fra Stavanger til Tyskland. Hans venner i Fåberg og på Lillehammer var nok skuffet over sakens utfall, og vel heller ikke klar over sammenhengen. Pers. kap. Hesselberg, som hadde gitt Skrefsrud anbefaling med til Stavanger, skriver derfor til Blessing om nærmere opplysninger. Hans brev som er datert 10. desember finnes ikke, men Blessings svar datert 22. desember samme år²⁹ skal gjengis her:

Kjære Hesselberg,

I Anledning af dit kjære Brev av 10ds. kan jeg tjene dig med følgende Oplysninger. Skrefsrud var, siden han afvigte Sommer kom til Stavanger, og lige til han senhøstes reiste til Berlin, min Gjæst her i Missionshuset, forsaavidt han laa her om Nætterne.

Vi lærte ham saaledes ganske godt at kjende, og vi vide ikke Andet, end at han vandrede, som det en Christen anstaaer. Han meente det, efter hvad vi kunde skjønne, oprigtigt med sin Gud. Naar han har anført som Grund for sin reise til Berlin, «at han vilde komme til at vente for længe, førend han kunde komme ind paa Missionsskolen», saa er dette vel ikke Andet end et ucorrect Udtryk for, at han ikke kunde gjøre sig Haab om at komme ind, men et Udtryk, fremkommet maaske som en Art Reminiscents fra et tidligere Haab derom. Selv nærede han nemlig uden Tvivl en Tid Haab, men jeg veed ikke, at jeg eller Hovedbestyrelsen nogensinde foranlediget ham dertil, og da jeg endelig paa hans Anmodning spurgte Hovedbestyrelsen om dens Mening, faldt Svaret ganske decideret afslaaende. End ikke paa at antage ham som økonomisk Assistent — hans oprindelige Tanke — vilde den gaae ind, ikke af Mistro til Manden, men ifølge den Grund-sætning, ei at antage i Selskabets Tjeneste Mænd, som have været offentlig straffede. Maaske har han skrevet sit Brev, førend Hovedbestyrelsen Afgjørelse faldt. Denne blev ikke ført til Protokols og jeg kan saaledes ikke med Bestemthed sige Dagen; men det var vel ikke mere end høist 14 Dage før hans Afreise til Berlin, der foregik den 5te eller 6te November. Naar han endvidere har sagt: «efter Samraad med Missionsskolen bestyrelse» (dvs. mig), da er det sandt, at han spurgte mig tilraads (han har vel ogsaa spurgt Andre, deriblandt, om jeg erindrer ret, Due, et Medlem af Hovedbestyrelsen dengang), og da han erklærede mig, at han ikke vilde kunne finde Fred i at slaae Sagen af Tankerne, men følte sig drevet af sin Samvittighed til et nyt Forsøg, og tænkte da at gjøre dette i Berlin: *saa* raadede jeg ham til at reise did, tilføiende, at han der maaske kunde have bedre Udsigter til at blive antagen. — — —

Blessings brev til Hesselberg gjør det enda mere sannsynlig at Skrefsrud allerede fra begynnelsen av har vært klar over NMS's stilling til hans ønske om å bli deres misjonær. Der finnes ikke i Hovedstyrets forhandlingsprotokoller noen hentydning til at der har foreligget noen skriftlig ansøking fra Skrefsrud, og noen sådan har han neppe skrevet. Men da det dro ut, og Tyskland var kommet inn i bildet, vel ved samvær med Due og brødremenigheten, har han bedt om et definitivt svar.

Avslaget satte dype merker i Skrefsruds sinn, og minnet om det dukker opp i årene fremover.

NOTER

- ¹ Oscar Handeland i «Dagen» 10. aug. 1939. Kronikk: To brev — og det som lå imellem.
- ² Brev fra Skrefsrud datert 9/10 1905 i NMS's arkiv. Stavanger.
- ³ Richard Petersen, f. 1821 d. 1908, direktør ved Botsfengslet 1860—92. Norsk Biogr. Leksikon XI s. 67 flg. Beretning om Bods-fængslets Virksomhed i Aaret 1868. Christiania 1869.
- ⁴ Se Norsk Tidsskrift for Misjon 1953, nr. 2 side 114 flg. To Skrefsrud-Brev av Olav Hodne.
- ⁵ Johan Storm Munch, f. 1827 d. 1908. Norsk Biogr. Leksikon IX, s. 440—441.
- ⁶ C. B. Christophersen, f. 1831 d. 1889. Førstelærer i Botsfengslet 1857, sokneprest til Ådalen 1874, til Rakkestad 1884.
- ⁷ Beretning om Bods-fængslets Virksomhed i Aaret 1859 og 1861, Christiania 1860 og 1862.
- ⁸ Brevet datert 15/3-1863 referert til i O. C. Breda: Lars Skrefsrud i Bods-fængslet, Norvegia Sacra 1923 s. 209.
- ⁹ J. Chr. D. Elster Bødtker, f. 1823 d. 1909, cand. filol. 1847, overlærer ved Kristiania Katedralskole 1857.
- ¹⁰ NMS's arkiv, Stavanger.
- ¹¹ NMS's arkiv, Stavanger.
- ¹² Sven Brun, f. 1812 d. 1894, Norsk Biogr. Leksikon II, s. 243 flg. Brev fra Sven Brun til NMS dat. 31. aug. 1881. Brevet i NMS's arkiv.
- ¹³ Hertels brevsamling, Statsbiblioteket i Aarhus, Danmark.
- ¹⁴ Jfr. Fast Grunn 1958 nr. 4 s. 249 flg. Johan Nyhagen: Fra Skrefsruds ungdomshistorie.
- ¹⁵ W. K. Hesselberg, f. 1832 d. 1885. Personellkap. i Faaberg 1860—65.
- ¹⁶ L. Skrefsrud: Prædikener og Foredrag, II, s. 16. Minneapolis 1897.
- ¹⁷ H. G. Heggveit: Den norske Kirke i det nittende Aarhundrede, II, s. 622 flg.
- ¹⁸ Stavanger Amtstidende og Adresseavis 21. okt. 1862.
- ¹⁹ Ibid. 8/1-1862, 3/3-62 og 24/10-62.
- ²⁰ Originalen tilhører Herr Ole Skrefsrud.
- ²¹ Skilling-Magazin 1874 s. 637 flg.
- ²² Ludvig Hertel: Indisk Hjemmission blandt Santalerne, s. 34. Kolding 1877.
- ²³ Nils Chr. Olsen, f. 1869 d. 1948. Sekretær i Santalmisjonen 1900—1938.
- ²⁴ Nils Chr. Olsen: Utrykt manuskript i Santalmisjonens arkiv.
- ²⁵ NMS's arkiv. Journal for indkomne sager til Hovedbestyrelsen fra 12/7-1858—21/2-1863.
- ²⁶ NMS's arkiv.
- ²⁷ NMS's arkiv. Ekspedisjonsprotokoll.
- ²⁸ NMS's arkiv.
- ²⁹ NMS's arkiv.